

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ПЕРЕДЕРІЙ Сергій Миколайович

УДК [821.111.(73)+821.161.2]-312.4.091“19”

**ДЕТЕКТИВ 20–30-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ
В АМЕРИКАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ:
ТИПОЛОГІЧНІ ПОДІБНОСТІ, ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ**

10. 01.05 – порівняльне літературознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії літератури, компаративістики і літературної творчості Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Ткаченко Анатолій Олександрович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії літератури,
компаративістики і літературної творчості.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук
Руда Тетяна Петрівна,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України,
провідний науковий співробітник,
завідувач відділу кінознавства;

кандидат філологічних наук, доцент
Тьопенко Юлія Андріївна,
Київський економічний інститут менеджменту,
завідувач кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 26 жовтня 2012 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.001.15 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульв. Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано 25 вересня 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Наумовська О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Стан вивчення обраної проблеми передбачає насамперед заперечення узвичаєного та досить поширеного сприйняття детективу як «глобалізованого жанру», що зміцнює потяг сучасної людини до «гедоністичного комфорту», відверте визнання унікальності літературної форми, яка, на переконання Х. Л. Борхеса, має історичну перспективу «зберегти лад в епоху безладдя». Парадоксальна жанрова природа і розкривається насамперед у тому, що автори детективних творів приречені виконувати вічне завдання – «бути оригінальними в рамках канону», за влучним висловом відомого дослідника детективу Г. Анджапарідзе. Реалізація цього «вічного» завдання у ХХ столітті ускладнювалась офіційним поширенням канонічних форм соціалістичного реалізму, що намагався підпорядкувати всі відомі до нього канонізаційні практики, утвердити нові естетичні коди художньої свідомості. За умов комунікативного простору тоталітарної держави детектив усе ж еволюціонує, набуває найрізноманітніших жанрових модифікацій, зазнає трансформацій шляхом поглибленого психологічного вибудовування характерів (В. Винниченко, О. Слісаренко), посилення сюжетної авантюристичності (М. Йогансен, Ю. Смолич), завдяки театралізованості хронотопу, утвердженню кіноцентристських тенденцій (Д. Бузько, В. Винниченко), пародіюванню неканонічних жанрів, прозаїчних шаблонів та стереотипів початку ХХ століття.

Стильова оригінальність автора детективу поглиблювала «жанрові очікування» (термін Л. Чернець) читача чи глядача, радикально їх не змінюючи. Перший критик детективу, знаменитий англійський автор детективів, філософ і журналіст Г. К. Честертон, думку якого поділяємо, в есеї «На захист детективної літератури» (1902) вказував, що відтоді, як людина бунтує проти автоматизму цивілізації, саме детектив сприяє усвідомленню того факту, що не літературний твір, а саме цивілізація є найсенсаційнішим та найромантичнішим із бунтів. А тому акцентуємо увагу на тих жанрових модифікаціях, в основі яких акумулюється не «бунтівлива енергія» детективу, а збережена рівновага між авторською стратегією і «жанровими очікуваннями» прихильників масової розважальної культури, або ж тими антимистецькими викликами історії, що вимагали від діячів літератури реалізації ідейно-естетичних, ідеологічних, соціально-політичних завдань глобального масштабу; між сюжетними лініями, що відтворюють ігровий характер розслідування злочину, формують напружену, динамічну оповідь, і драматичною тональністю тексту, що апелює до емоційної, моральної сфери особистості читача. Надзвичайно важливо розуміти це сьогодні, спрямовуючи зусилля на подолання світової економічної, фінансової, суспільно-політичної і, насамперед, духовної, моральної кризи, коли суспільство не завжди може гарантувати правовий та соціальний захист своїх громадян.

І досі актуально звучать роздуми М. Шлемкевича, який, аналізуючи духовні пошуки «загубленої української людини», зазначав: «Іноді шукаємо

потіхи в тому, що і в інших криза. Наводимо для прикладу народи Європи, носіїв сучасної західної культури, у яких дух підстреленою птахою б'ється в сумнівах. Але така розрада передчасна й невиправдана»¹. На наше переконання, період 20–30-х років ХХ століття – переломний історичний період цивілізаційного розвитку, його атмосфера, як і сьогоднішня, переповнена соціальною напругою, надзвичайно агресивною політизацією, до того ж, у різних куточках планети. У такі часи життєвий простір хворого суспільства можна визначити як замкнений, штучно створений державною системою. Він нагадує експериментальну модель «замкненої кімнати» у художньому просторі детективних творів, які теж вказують на «передчасність розради». Об'єднує ці простори те, що злочин в обох із них є фатальним знаком краху (духовного, суспільного, економічного, політичного і т. д.) цілого світу. «Вбивство – крах окремої особистості і, отже, поразка всього людства», – саме так оцінював цю трагічну ознаку недосконалої дійсності один із найвідоміших представників американської школи «крутого» детективу письменник Реймонд Чандлер в есе «The Simple Art of Murder» («Просте мистецтво вбивати»), заперечуючи снобістське сприйняття вбивства як звичного правила детективної гри чи одного із типових злочинів.

Роль образу детектива у художніх творах переломного історичного періоду визначається не лише авторським ставленням, читацькою увагою та повагою до нього як до незалежного експерта, арбітра, а й отримує особливий статус – це роль героя, який може звільнити громадянина із замкненого простору державної системи, даруючи свободу і справедливість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі теорії літератури, компаративістики і літературної творчості в межах комплексної теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самобутність» (№ ДР 11 БФ 044-01).

Мета дослідження – визначити основні тенденції розвитку детективу в американській та українській літературах 20–30-х років ХХ століття, виявити типологічні подібності й художні особливості його жанрових форм на тлі розвитку світового літературного процесу. Це передбачає розв'язання ряду **завдань**, основні з яких:

- з'ясувати причини й передумови зародження детективу в американській та українській літературах;
- визначити основні етапи еволюції детективу в українській літературі 20–30-х років ХХ ст., проаналізувати найбільш яскраві твори цього періоду у взаємодії художнього і теоретичного дискурсів;
- висвітлити способи поєднання реалістичної спрямованості твору з прагматичним аспектом (певна запрограмованість сюжетних подій відповідно до жанрових канонів, застосування традиційних моделей, кліше тощо).

---

¹Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – Нью-Йорк, 1954. – С.135.

– узагальнити й систематизувати теоретичний матеріал, пов'язаний із розвитком жанрової парадигми детективу обраного періоду.

Об'єкт дослідження – з одного боку, детективні твори американської літератури 20–30-х років ХХ ст., представників «жорсткої» школи американського детективу – Дешила Геммета (романи «Червоні жнива», 1929, «Прокляття Дейнів», 1929, «Мальтійський сокіл», 1930, «Скляний ключ», 1931, «Худа людина», 1935), Реймонда Чандлера (роман «Глибокий сон», 1939), Е. Квіна (романи «Таємничий циліндр», 1929), «Чужа слава», 1939), окремі твори Р. Стаута (романи «Фер-де-Ланс» (1934), «Червона скринька» (1937) та ін.; з другого боку – детективні й пригодницькі твори української літератури цього періоду: В. Винниченка (повість «На той бік», 1923, романи «Сонячна машина», 1928, «Поклади золота», 1928); Д. Бузька (повість «Лісовий звір», 1923); М. Йогансена (роман «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших», 1925); Ю. Смолича («соціально-політичні» детективи «Господарство доктора Гальванеску», 1928), «Ще одна прекрасна катастрофа», 1932, «Що було потім», 1934).

Предмет дослідження – типологічні подібності та художня своєрідність детективу в американській і українській літературах, що визначають складну динаміку становлення, взаємодії різноманітних жанрових форм у межах літературних традицій та магістральних загальнокультурних тенденцій ХХ ст.

Теоретичною та методологічною основою дисертації є настанови історико-генетичного, порівняльно-типологічного та системного методів, інтегральної компаративістики, рецептивної естетики й поетики, а персонально теоретичні та історико-літературні праці Р. Алевіна, Г. Анджапарідзе, О. Астаф'єва, Б. Бакули, М. Бахтіна, Г. Вервеса, Н. Висоцької, Л. Грицик, Т. Гундорової, Р. Гром'яка, Т. Денисової, А. Діма, Д. Дюришина, В. Жирмунського, О. Зверєва, М. Ільницького, Г. Ключека, Д. Наливайка, А. Нямцу, О. Рудої, Ц. Тодорова та ін.

При з'ясуванні особливостей жанрово-стильової еволюції детективу теоретичним підґрунтям стали праці А. Адамова, С. Бавіна, С. Белова, Н. Валуєвої, А. Вуліса, Т. Дегерінга, Л. Дученко, Г. Лещенко, Ф. Мак-Шейна.

Основні методи роботи. Інтенсивний розвиток літературної компаративістики початку ХХІ ст. підносить і роль *порівняльної типології*. Починаючи з середини ХХ ст., вона випереджає розвиток інших галузей компаративістики. З огляду на це, перспективним є застосування методологічних можливостей *інтегральної компаративістики*, мета якої – наукова реконструкція художнього дискурсу через віднесення його до історично паралельних культурних форм, а в їхніх межах до напрямів, течій, стилів, індивідуальних художніх рішень. Саме у такому значенні компаративістика – не тільки дослідження “впливів”, а й моделювання історико-літературного процесу. Це значно розширює межі порівняльного літературознавства і спрямовує його увагу на історичні та соціальні коди, серед яких існують різноманітні зв'язки.

Отже, спираючись на *інтеркультурні* й *інтердисциплінарні* чинники у межах *методологічного плюралізму* (історико-генетичний, порівняльно-типологічний та системний методи, інтегральна компаративістика, рецептивна естетика й поетика), розглядаємо 20–30-ті роки ХХ ст. як особливий період еволюції обраного для дослідження матеріалу. При цьому зважаємо як на загальнокультурні, естетичні, соціопсихологічні, історичні, так і на внутрішньолітературні передумови виникнення, розвитку та розквіту жанрової парадигми детективу.

Наукова новизна одержаних результатів. Це перше у вітчизняній науці компаративне дослідження типологічних подібностей та художніх особливостей детективу в американській і українській літературах 20–30-х років ХХст. У дисертації розглянуто інтра- та екстралітературні умови формування детективу, вплив європейських літератур, систематизовано і класифіковано основну жанрову проблематику, шляхи її розв'язання. Запропоновано термін *детективне письмо*, під яким розуміються генеза, становлення й еволюція особливого типу творчості, пов'язаного з розвитком парадигми *детективу як метажанру*.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані в курсах, спецкурсах та спецсемінарах із порівняльного літературознавства, історії української та зарубіжної літератур ХХ століття, теорії й практики перекладу.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, де викладено авторські підходи щодо розв'язання порушеної проблематики.

Основні положення й висновки роботи **апробовано** на міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми сучасного зарубіжного літературознавства та мистецтвознавства» (Севастопольський НТУ, 2005), «Проблеми сучасного зарубіжного літературознавства та мистецтвознавства» (Севастопольський НТУ, 2006), «Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі» (Інститут філології Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, 2008), «Актуальні проблеми філології: мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін» (Маріупольський ДГУ, 2010).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у 8-ми одноосібних публікаціях автора, з них 6 надруковано у фахових наукових виданнях України.

Структура роботи зумовлена метою й завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури (276 позицій), викладена на 177сторінках (з них 152 сторінки – основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** проаналізовано стан дослідження теми, обґрунтовано актуальність і наукову новизну дисертації, сформульовано її мету й завдання, об'єкт і предмет аналізу, окреслено теоретико-методологічну базу, визначено

структуру та обсяг, запропоновано рекомендації щодо практичного застосування одержаних результатів,

Розділ перший – «Традиції класичного детективу і “hard-boiledetective” як специфічна жанрова форма в американській літературі» – містить огляд досліджень, присвячених історії розвитку детективу в Америці. Типологічні риси американського детективу розкриваються з огляду на його функціонування в річищі тривалої, складної, не завжди історично-неперервної літературної традиції(починаючи з середини ХІХ ст.).

Засновником канону класичного детективу вважають американського поета й прозаїка, літературного критика, видатного представника американського романтизму Едгара Алана По. Визначено основні риси його детективних творів. Одним із провідних внутрішньолітературних факторів, що вплинули на формування образу детектива-супермена, був розвиток традицій пригодницької літератури, представленої в американській культурі насамперед творчістю Фенімора Купера.

Підкреслено, що всі риси пригодницького письма – динамічність сюжету, переповненого захопливими пригодами, гостроту фабули, в основі якої – різке протиставлення добра і зла, любові й ненависті, сподівану і передбачувану визначеність вчинків головних та другорядних персонажів – Ф. Купер підпорядковує зображенню суперечностей епохи з характерним для неї не лише зовнішньоподієвим протистоянням, з одного боку, американців разом з індіями-делаверами, з другого – французів у коаліції з індіями-ірокезами, а також зіткненнями індієських племен гуронів та могікан, поунів та сіу тощо, а зображенням амбівалентності нібито благородної державницької «цивілізаторської місії».

Бурхливий розвиток науки початку ХХ століття, особливо психології та прагматизму як філософського напрямку, надзвичайно характерного для менталітету американців, активне функціонування приватних детективних агентств, що утверджували соціальний статус постаті детектива та морально-психологічну ідентифікацію особистості, сприяли виникненню й розвитку детективної літератури в США. Поява нових технологій, різноманітних форм масової культури як нової культурно-історичної парадигми, реалізація економічних та соціальних реформ президента Франкліна Рузвельта, спрямованих на подолання негативних тенденцій Великої депресії в Америці, діяльність детективних літературних товариств, клубів із філіями на різних континентах вплинули на розвиток детективу.

Період 20–30-х років ХХ ст. – переломний у розвитку детективу в американській літературі, пов'язаний із процесом розхитування канонів, або ж деканонізацією класичного детективу. Це засвідчує творчість його реформаторів – Керолла Джона Дейлі, Семюела Дешилла Геммета, Реймонда Чандлера, Еллері Квіна та ін. Дослідження процесу деканонізації передбачає виявлення і загальних тенденцій розвитку світової літератури,

особливостей взаємодії національних літератур, вивчення еволюції різноманітних жанрових форм як результату цієї взаємодії.

Ідейно-образну спорідненість американського детективу 20–30-х років ХХ ст., а також новаторські спрямування, що визначають його своєрідність, розкрито у підрозділі **1.1 – «Американський детективний роман: традиції і новації»**. Наголошується, що однією з потужних сил літературного процесу, в тому числі й еволюції детективу, є взаємодія традицій і новацій, канонів і деканонізації – взаємопов'язаних явищ, методологічна роль яких полягає у виявленні усталених, трансформованих і нових форм, що визначають художню своєрідність, багатогранність творчості письменника. У цих поняттях концентрується велика енергія, що народжується внаслідок взаємовпливу творчих, рецепційних та функціональних чинників літературного процесу, які утверджують і статус жанрового різновиду. Адже жанр, за визначенням Ц. Тодорова, – це місце зустрічі загальної поетики та фактичної історії літератури; із цього погляду він є предметом привілейованим, і завдяки цьому він може стати головним персонажем літературних досліджень.

Принципи «hard-boiledfiction» формувались не лише у процесі звільнення від канонів тривалої класичної традиції, а й під впливом критичного осмислення сучасності, духовних, суспільних, економічних, політичних суперечностей, що включає цей жанровий різновид у силове поле реалістичного типу творчості. Автори американського «крутого» детективу максимально розширюють художній простір, сміливо вводять численні суперечливі, жорстокі реалії життя, обмежують використання надуманих характеристик персонажів, посилюють роль діалогу, в якому поєднують гумор, іронію та сарказм. Тут широко застосовують різні типи характеротворення – поетапний, описовий, «саморозкриттєвий» та ін. Так, у романі «RedHarvest» Д. Геммета визначальним є «саморозкриттєвий», однак, в окремих главах автор вдається й до описових характеристик. У романах «TheDainCurse», «TheMalteseFalcon» переважають поетапний та «саморозкриттєвий» типи характеротворення.

У підрозділі **1.2 – «Особливості детективу та його реценції як явища масової культури»** – зосереджено увагу на тому, що наведена оцінка детективу (або ж навпаки – як художньо значущої жанрової форми) пов'язана і з позиціями науковця-дослідника, літературного критика, мистецтвознавця, і з індивідуальним сприйняттям реципієнта, і, насамперед, з усім розмаїттям неповторного світу, створеного письменником. Усі ці чинники визначили актуальність проблеми та зумовили наукове вивчення популярних жанрів, їхньої структури, еволюції, меж і можливостей.

Поряд із класичним детективом формується «жорсткий» детективний роман, який у багатьох своїх рисах чітко відрізняється від класичного. Він був створений у США в угрупованні письменників, що об'єднувалися навколо журналу «Блекмеск». Тут друкували свої твори ЕрлГарднер, Картер Браун, РоссМакдональд, РеймондЧандлер.

Зростаючій популярності «жорсткого» детективу сприяли засоби масової інформації, особливо радіо, телебачення й кінематограф. Як уже зазначалося, в 40-х екранізовано романи Д. Геммета «Мальтійський сокіл», Р. Чандлера «Довге прощання», що й дотепер є класикою кінодетективу. Герої детективних романів Сем Спейд, Нік Чарльз і Філіп Марлоу стали популярними персонажами радіопередач і телевізійних серіалів.

У «жорсткому» детективі акцент зміщується з інтелектуального пошуку в сферу напруженої дії. Крім того, змінюється й традиційний образ детектива. Це вже не просто інтелектуал, денді, що розслідує злочин з любові до справи. Тепер це фахівець, що має ліцензію на приватний розшук. Розширюється і сфера його професійної діяльності. Досить часто він не лише детектив, а й суддя, прокурор, переслідувач, виконавець вироку. Якщо герой класичного детективу, за всієї дивакуватості й ексцентричності, був «ідеальним», то тепер він має безліч амбівалентних рис: поєднує цинізм і шляхетність, жорстокість і сентиментальність.

У ХХ ст. в світовій літературі можна зустріти також пародійний, екзистенційний, прагматичний та інші різновиди детективного роману. Сенсаційний детективний роман – насамперед у розкритті таємниці злочину. Проте ідейно-тематичну спрямованість, проблематику тих творів, що певною мірою можна назвати їх попередниками детективу, – «Червоне і чорне» (1830) Стендаля, «Злочин і кара» (1867) Ф. Достоєвського, «Для домашнього вогнища» (1892), «Основи суспільності» (1893–1895), «Перехресні стежки» (1899–1900) І. Франка – не можна обмежити лише детективною сюжетною лінією. Ідеться в підрозділі й про застосування елементів детективної історії в романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли як ясла повні?» (1875), детективного сюжету в оповіданні Панаса Мирного «Лови» (1883).

Значно далі в поглибленні власне детективного типу письма пішов уже на початку ХХ ст. Д. Маркович, за фахом юрист (із цієї практики він і черпав матеріал). В оповіданнях письменника, згодом міністра юстиції в уряді УНР, теж концентрується увага на етичних, морально-психологічних проблемах особистості, що засвідчила, зокрема, його збірка «З давно минулого. Спогади судового слідчого» (1908). В оповіданнях «Судова помилка», «Замах на вбивство жінки», «Збройний напад» та ін. Д. Маркович розвиває жанрову традицію української літератури, створивши колоритні, реалістичні образи, пов'язані з осмисленням філософських та етичних проблем самоусвідомлення і свободи. Розкриваючи тему злочину й спокути, письменник прагне відтворити глибинні процеси людського буття, утверджуючи неповторність особистості літературного героя.

У підрозділі 1.3 – *«Імпліцитний автор як автор детективної гри (перші романи Д. Геммета – матриці жанрової парадигми)»* – проаналізовані романи одного з основоположників жанрового різновиду «hard-boiledfiction». Акцентовано увагу на образі імпліцитного автора, досліджено його роль у світлі ідей рецептивної естетики. Ще у своїй ранній творчості Дешилл Геммет намагався переосмислити канонізовані в річищі

американської літературної традиції жанрові принципи класичного детективу. Серед них: методика розслідування повинна підпорядковуватись чіткій логіці, забезпечення читача рівними можливостями з детективом у процесі «відгадування-викриття» злочинця (повна інформація про мотиви та деталі злочину), заборона «втручання» у сюжетний розвиток надприродних сил та фантастичних елементів, своєрідна «ідеалізація» героя-детектива — автор позбавлений права зображати його як порушника закону та ін. У 20-х роках цього ж прагнули письменники-детективісти Р. Остін Фрімен та Г. К. Честертон, Рональд Е. Нокс та С. С. Ван Дайн. Спільні прагнення свідчили не лише про необхідність теоретичного осмислення «золотого віку» детективу, утвердження меж жанрової структури, а й про визначення подальших шляхів розвитку жанру. Згадані теоретики усвідомлювали також певну обмеженість прагматичного аспекту детективу (запрограмованість сюжетних подій відповідно до встановлених правил, застосування традиційних моделей, кліше тощо). Отже, назривала необхідність зміни «горизонту сподівань», закодованого у детективному тексті, необхідність переосмислення набутого та формування нового естетичного досвіду.

Досить відчутні авторські «сигнали» критичного сприйняття і конкретних персонажів, і соціальних реалій американської дійсності 20-х років в ескізних, скупих портретних характеристиках працівників поліції, розлогих характеристиках окремих представників злочинного світу (Еліхью Уілсона в романі «Red Harvest», Оуена Фітцствена – в романі «The Dain Curse», Бріджит О'Шонессі, Каспера Гутмена – в «The Maltese Falcon», Генрі Тейлора, Поля Медвіга – в «The Glass Key», Герберта Маколя – в «The Thin Man»), у розмовній лексиці персонажів, емоційно насичених сленгізмах, професійному жаргоні «стражів порядку» та жаргоні представників злочинного світу.

Підрозділ 1.4 – «Творчість Д. Геммета і Р. Чандлера: феноменологічне наближення» – присвячено розкриттю основних етапів творчого формування двох представників американської школи «крутого» детективу, аналізу особливостей індивідуальних стилів, визначенню ролі детективного роману, що тяжів до реалістичного типу творчості. Означено взаємозв'язок ментальних структур авторів та жанрових форм їхньої художньої творчості. Важливою рисою формування письменників було те, що для обох взірцями стали представники романтичного та реалістичного літературних напрямів, а не лише попередники-детективісти.

Формуючи індивідуальний мовний стиль, Р. Чандлер постійно балансує між двома варіантами англійської мови (британським та американським). Обидва ці варіанти він вважав рідними, хоч американський оцінював як динамічніший, відкритіший до запозичень, а відтак більш впливовий на сприйняття читача. Відмінності між англійським і американським варіантами Р. Чандлер розглядав як завуальовану форму культурно-історичного протистояння між Англією й Америкою. Був переконаний: допоки політична

влада домінує над сферою культури, американський мовний стиль переважатиме.

У Д. Геммета чітко виражений американський стиль. Можна погоджуватися чи не погоджуватися з такою оцінкою Геммета, якого Р. Чандлер вважав прекрасним стилістом (визнаючи, що іноді він був сухим і невиразним), однак безперечним є те, що обидва письменники надзвичайно багато працювали над мовними засобами вираження авторської ідеї.

Для обох письменників за взірці правила представники романтичного та реалістичного літературних напрямів, а не лише попередники-детективісти. Д. Геммет цікавився також творами Аристотеля, Канта, працями з середньовічної історії, дослідженнями криміналістів, починаючи з раннього віку. Спільні симпатії викликала творчість французьких письменників (серед них Г. Флобера, П. Меріме, А. Франса та ін.). Р. Чандлер захоплювався творами Г. Джеймса і Д. Конрада, а деякі елементи мелодраматизму своїх романів пояснював певним впливом на нього таких письменників як О. Дюма і Ч. Діккенс. Навіть із наведених імен видно, що сфера літературних зацікавлень Д. Геммета ширша, ніж у Р. Чандлера, зате в останнього вона більш системна.

У другому розділі – **«Особливості становлення детективу в українській літературі»** – описано, як соціально-історичні потрясіння, пов'язані з жовтневим переворотом та громадянською війною в Україні, осмислення українськими митцями нових рис соціально-політичного та духовно-естетичного розвитку, синтез культурно-історичних, світоглядних змін у процесі творення нового, «революційного» роману, інтенсивна взаємодія літератури та кіномистецтва у межах (і поза ними) радянської ідеологічної системи вплинули на розвиток українського детективу 20–30-х років ХХ ст.

Окреслено визначальні риси жанрової системи українського детективу, становлення якого відбувалося у творчості окремих письменників у межах їхніх власних художніх пошуків, оскільки в українській літературі до вказаного періоду не було сформовано відповідної жанрової традиції. У спостереженнях враховано позицію винниченкознавця Г. Костюка, який вважав В. Винниченка першим у ряду засновників детективу в українській літературі ХХст. Це було ще одним свідченням багатогранності таланту видатного українського митця і харизматичного політичного лідера. Детектив не міг не з'явитися, впевнений автор, у творчості письменника, який намагався осмислити проблеми людського буття, мораль як систему, у центрі якої – «чесність із собою» – її визначальний, на переконання В. Винниченка, принцип, а також автора власної «філософії щастя» – конкордизму.

Відповідно до соціально-політичного замовлення жанри ставали своєрідними генераторами нової реальності, які створювали у масовій свідомості «іміджеве» знання, що формувало світогляд і революційну мораль нових захисників системи – від «червоних дияволят» до «червоних пінкертонів». Окремі критики вважають, що детективна або шпигунська

історія інколи була своєрідною романтичною втечею від канонів соцреалізму. Можливо, цим пояснюється поєднання у таких творах елементів соціальної утопії та детективу (романи «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» (1925) М. Йогансена, «Останній Ейджевуд» (1926) Ю. Смолича, «Сонячна машина» (1928), «Поклади золота» (1928) В. Винниченка, наукової фантастики, сатири та детективу (трилогія Ю. Смолича «Прекрасні катастрофи» (1928–1934), роман Д. Бузька «Кришталевий край» (1935) та ін.

Висвітлюються також сутнісні основи українського детективу, історично скориговані методом «соціалістичного реалізму», офіційно утвердженим на Першому всесоюзному з'їзді радянських письменників (1934), на чому зосереджує особливу увагу дисертант, аналізуючи романи Ю. Смолича, прозу з детективними сюжетними мотивами Д. Бузька. Сучасне, естетично виважене сприйняття різних іпостасей автора в українській прозі 20-х років ХХ ст. (як реальної історичної особи, як художника-творця, як невід'ємного елемента образної структури художнього твору), наукове осмислення українського модернізму як цілісного світоглядно-естетичного явища із впізнаваними рисами, зумовило необхідність дослідження прози М. Йогансена, зокрема його роману «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» (1925) з вирізненням специфічних жанрово-стильових домінант: авторська гра з читачем із застосуванням прийомів літературної містифікації та «ігрової ідентичності», експериментування з формою у світлі традиції детективу та особливостей української модерністської прози.

Підрозділ 2.1 – «Українська повість 20-х років ХХ століття: пошуки нової жанрової форми («На той бік» В. Винниченка та «Лісовий звір» Д. Бузька)» – присвячено жанровій своєрідності названих повістей, їх типологічним рисам, тематичним та сюжетно-образним аналогіям. На переконання дисертанта, автори проаналізованих повістей, що відтворюють драматичний період української історії, незважаючи на різні соціально-політичні та естетично-ціннісні позиції, зуміли подолати межі пригодницьких творів з «революційною» романтикою, мотивами непримиренної боротьби чи класової помсти, адже, як і представники «високої» літератури, за обставин максимально ускладненого морально-психологічного та ідейного життя усвідомлювали відповідальність за долю країни, її культури і обраного ними, загадкового в усі часи, детективного письма.

Персонаж Д. Бузька вдається до характерного для пригодницької та детективної літератури механізму перевтілень (грає різні ролі: «завхудсектором», «представник закордону», «представник центрповстанком, пан отаман Степовий»).

У повісті «На той бік» В. Винниченка з її широким філософсько-психологічним діапазоном шлях перевтілень літературного героя значно складніший, адже в дореволюційний період герой твору Верходуб із невибагливими прагненнями провінційного маргінала задовольнявся ролями місцевого «філософа», «теософа», «доктора медицини», а згодом сама дійсність одягала на нього маски «буржуяки», «паразита на народному тілі»

(хоча у момент приходу кар'єристських сподівань він навіть копіював ходу червоноармійського комісара). Згодом цей герой зізнається коханій, Ользі Чорнявській, що почувається «малоросом», тож його остання роль – благородного лицаря, який супроводжує даму серця в небезпечній подорожі, видається досить неправдоподібною, адже мотивується лише раптовим бажанням справити враження на жінку, яка нагадала йому про втрачене кохання. Переконання Ольги підкріплені усвідомленням спільної боротьби з іншими українськими патріотами (її наречений перебуває у лавах січових стрільців). Відчувається, що на формування цього образу, та й загалом образної системи повісті, вплинули етичні принципи задекларованої у попередніх творах В. Винниченка «чесності з собою».

У підрозділі 2.2 – «Біля джерел детективу в українській літературі ХХ століття: В. Винниченко і Ю. Смолич» – досліджено поєднання детективної сюжетної лінії із художнім відтворенням різноманітних утопічних проектів у творах В. Винниченка (утопія винахідника Рудольфа Штора та численні версії утопій як втілення прагнень представників різних соціальних груп майбутнього суспільства в романі «Сонячна машина»; утопія Миколи Терниченка та фантазії шукачів золота в романі «Поклади золота»); романах Ю. Смолича (утопія доктора Гальванеску та утопічний характер віри Юлії Сахно в перемогу комуністичних ідей у романі «Господарство доктора Гальванеску», утопічні мрії Нен-Сагора про створення суспільства «сонячних» людей у романі «Ще одна прекрасна катастрофа»).

Підкреслено: у «Сонячній машині» детективна тема отримала своє звучання (сюжетна лінія, пов'язана з пошуками коронки Зігфріда), що узгоджується зі спостереженнями О. Білецького про пов'язаність її з епіко-героїчною сюжетною лінією та авторською грою з читачем. У романі «Поклади золота» В. Винниченко, на переконання дисертанта, намагається стерти грань між реальними подіями, концептуально пов'язаними із зображенням духовного стану учасників детективної гри, та ілюзорними проектами героїв. У цьому творі досить відчутні антиімперські інтонації, критичне ставлення до реалій радянського життя, однак все ж вони підпорядковані утопічному дискурсу, який є визначальним у романі українського митця.

У своїх романах В. Винниченко і Ю. Смолич, подібно до Д. Геммета, створюють завуальовану сюжетно-композиційну основу. У класичному детективі процес розкриття злочину заповнює весь художній простір. У В. Винниченка, Ю. Смолича, як і в Д. Геммета, розкриття злочину – лише інтригуючий початок твору. Рання і швидка розв'язка конфлікту, типового для класичного детективного роману, пояснюється прагненням авторів розкрити й інші, нетипові конфлікти – внутрішньо-психологічні, соціально-політичні тощо. І В. Винниченко, і Д. Геммет майстерно залучають образи-символи («сонячна машина», «поклади золота» як символи щасливого майбутнього – у творах українського письменника, «криваві жнива», «бісівське місто» як символ зла; у детективах американського письменника – мальтійський сокіл

як символ утопічних прагнень, скляний ключ як символ ненадійності людських стосунків у недосконалому світі).

Одну з перших віх у розвитку пригодницької та детективної жанрових парадигм в українській літературі ХХ ст. проаналізовано у *підрозділі 2.3 «Роман М. Йогансена “Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших”»: літературні містифікації, жанрові експерименти, модерністський контекст»*. Наголошено: гра і взаємодія автора та оповідача, несподівана зміна авторських масок, перевтілення літературних героїв у незвичайному театралізованому просторі – характерні риси аналізованого роману. Вони спонукали читача до активної співпраці, що утверджувала вдумливе, естетично виважене сприйняття різних іпостасей автора: як реальної історичної особистості, як художника-творця, як невід’ємного елемента образної структури художнього твору. Запропонована молодим письменником М. Йогансеном гра з читачем була насамперед прагненням дистанціюватись від тих традиційних форм, у яких роль автора була панівною до початку ХХ століття, та створити нові жанрові різновиди, відповідні вимогам часу.

У підрозділі вказано на асоціативні зв’язки з творчістю Е. По. У романі «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших», відтворюючи романтичне сприйняття світу героїні Едіт Лейстон, автор згадує вірш Е. По (йдеться, очевидно, про один з останніх творів поета під назвою «Annabel Lee» (1849), що був надрукований після його смерті). Трагічна тональність твору Е. По все ж більше пов’язана з історією іншої героїні роману М. Йогансена – Каміллою. Кохання Камілли до Франсуа Дені, якого любила з дитинства і в сім’ї якого виросла, нагадує вистраждане глибоке почуття Аннабель і ліричного героя Е. По, яке знищують людська заздрість та ненависть. Акцентовано увагу, що згадка про творчість Е. По є знаковою, адже вона започатковує одну з детективних сюжетних ліній роману.

Розглянуто також типологічні подібності персонажів М. Йогансена і Д. Геммета. Один із головних героїв роману «Криваві жнива» Д. Геммета – Ілайх’ю Вілсон має дуже схожі риси, що й «благодійник» Мак-Лейстон із роману М. Йогансена: безмежне жадання влади, наживи, жорстокість до людей, у тому числі й рідних, близьких. Прогнозованими є доленосні втрати цих персонажів (загибель сина Ілайх’ю Вілсона – Дональда, який намагався реалізувати суспільні реформи, моральне відчуження у стосунках Лейстона та його доньки Едіт). У названих творах помітна й типологічна спорідненість у розумінні авторами глобальних проблем людського буття, що визначали особливості художньої концепції людини за нових історичних умов. Залучення детективних сюжетних ліній у романі М. Йогансена та створення Д. Гемметом нового жанрового різновиду пояснюється й тим, що у детективному романі не лише оживають стародавні та «вічні» мотиви, а й відтворюється історичний переворот у мисленні людини ХХ століття, основні риси якого – практичний раціоналізм, методичність, абсолютний емпіризм, захоплення експериментом, пригнічення суб’єктивності.

Рецептивна багаторівневість прози українського й американського авторів визначається різноманітністю та певною еволюцією ігрових концептів у їхній романній творчості. Внутрішньотекстова гра автора у романі М. Йогансена базується, як і в творі Д. Геммета, насамперед на ефекті «хибного очікування», проте з більш активним залученням ігрового концепту анонімності автора. Пригоди Мак-Лейстона, які начебто повинні бути у центрі сюжету відповідно до назви твору, насправді є лише доповненням до пригод його доньки – Едіт Лейстон, інших героїв твору, а сам мільйонер Мак-Лейстон (справжнє прізвище – Лейн) – «благодійник» голодних, ображених та скривджених – виявляється лицемірним, аморальним, тимчасовим представником великого капіталу, американізованим ірландцем, збанкрутілим і жалюгідним самотником у фіналі свого літературного життя. Орієнтована на горизонт сподівань радянського читача картина політичного злочину зарозумілого буржуа завдяки введенню автором ігрових концептів не стає черговою «червоною агіткою». Вона сприймається як картина передовсім моральної зради, причому і класово віддалених співгромадян, і рідних, близьких людей, а механізм сумних перевтілень – закономірним наслідком останньої.

Орієнтована на горизонт сподівань американських прихильників детективу картина політичного злочину (вбивство начебто з політичних мотивів) у романі Д. Геммета теж отримує несподівану оцінку після того, як мотиви злочину завдяки зусиллям загадкового детектива стають відомими і досить банальними (в основі – ревності). Однак текстуальний простір роману «Криваві жнива», як і твору М. Йогансена, визначається не лише подієвістю, а й позафабульним рівнем інтерпретаційного сприйняття, коли літературні герої перетворюються на символи протистояння у межах ігрової моделі, а тому детективна сюжетна лінія посилюється, а концептуальні акценти переносяться з рівня «автор – текст» на рівень «автор – читач».

У **Висновках** підсумовано результати дослідження, що дало змогу ідентифікувати типологічні подібності та художні особливості детективу з огляду на особливості історико-культурної й соціально-політичної атмосфери переломного періоду історії та неповторні риси авторської свідомості.

Детективні новели Е. По стали фундаментальним чинником становлення й розвитку не лише класичного детективу з іманентно логічною, чіткою художньою структурою, а й детективу з елементами пригодницької літератури, «hard-boiled detective».

Розвиток детективу стимулювала й творчість А. Конан Дойла, причому не лише в англійській, а й в інших національних літературах. Він та його американські послідовники врахували творчий досвід своїх попередників, зокрема і французької літературної традиції.

Одним із визначальних факторів була також орієнтація на яскраві образи пригодницької літератури, представлені в американській культурі передусім творчістю Фенімора Купера. Літературна діяльність легендарного детектива Аллана Пінкертона, романи Енн Кетрін Грін, твори Джона Рассела Корієлла,

Фредеріка Ван Ренсселера Дея, поява вестернів – перші кроки утвердження американської жанрової традиції, у межах якої були сформовані типологічні ряди героїв-суперменів.

Реконструкція образу імпліцитного автора у жанрових межах «крутого» детективу засвідчила прагнення представників цього різновиду визначити новий «горизонт сподівань», жанрові перспективи. Для Д. Геммета, Р. Чандлера, Е. Квіна та інших реформаторів, які віддавали належне заслугам класичного детективу у відтворенні «духу часу», були неприйнятними такі його риси як штучні характери літературних героїв, снобізм, яскраво виражене авторське ставлення до своїх персонажів. Адже визначальним у їхній творчості було бачення впливовості детективного письма.

Поява нового типу ідеального героя у творчості К. Дейлі, який розширив діапазон персоніфікованого варіювання образу детектива (приватний детектив, офіційний слідчий, безіменний оперативник тощо), подібні принципи сюжетного моделювання, прагнення зберегти жанрову специфіку в творах С. С. Ван Дайна засвідчили ідейно-образну, змістову єдність американського детективу означеного періоду.

Потужний «об'єктивний» стиль Д. Геммета, відтворення моральних метаморфоз особистості та суспільства у детективних романах Р. Чандлера, прагнення збагатити жанрову парадигму новими різновидами у творчості Е. Квіна, Е. С. Гарднера, Р. Стаута – сліди постійних творчих пошуків, новаторських спрямувань авторів американського детективу 20–30-х років ХХ століття.

Еволюція детективу в українській літературі 20–30-х років ХХ століття пов'язана з особливостями розвитку й функціонування авангардної та модерністської прози. Типологічна ознака детективних і модерністських творів цього періоду – застосування різноманітних моделей авторської гри (відкриті звернення до уявного читача, інтертекст гра, гра на рівні ідей).

Становлення детективу в українській літературі, як і в американській, відбувалося разом з утвердженням нових парадигм розвитку літератури. Застосування певних елементів пригодницької чи детективної історії в романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли як ясла повні?», оповіданні Панаса Мирного «Лови», поглиблення морально-психологічної та урбаністичної проблематики у повістях І. Франка «Для домашнього огнища», «Основи суспільності», «Перехресні стежки» наблизили ці твори до тематичного різновиду психологічного детективу, який уже на початку ХХ століття розвинув Д. Маркович в оповіданнях, що склали збірку «З давно минулого. Спогади судового слідчого» (1908). Отже, творчість цих письменників слугувала певним орієнтиром у процесі розвитку детективного письма та відповідного жанрово-тематичного комплексу.

Романи М. Йогансена, В. Винниченка, Ю. Смолича 20–30-х років ХХ ст. стали різнобарвним художнім підтвердженням прогнозованого О. Білецьким розвитку синтезованих форм роману, про визрівання якого йшла мова у його статті «Проза взагалі й наша проза 1925 року». Вони були результатом не

лише переоцінки попереднього естетичного та жанрового досвіду, а передусім – закономірним наслідком цілеспрямованого авторського прагнення створити мистецькі форми, адекватні потребам нової епохи.

Певним дистанціюванням від загальноприйнятих канонів було поєднання в романах М. Йогансена, В. Винниченка та Ю. Смолича – митців із різними ідейно-естетичними та політичними позиціями – різноманітних утопічних ідей, помірної дози наукової фантастики, сатири та детективу, що дає підстави вести мову про рецепцію подібних явищ західноєвропейського та світового літературних процесів.

В основі детективної прози обох літератур – широкий міжкультурний діалог, що сприяв утвердженню детективу як особливого метажанру, не обмеженого ні впливом масової літератури, ні естетичними принципами елітарної, або «високої» літератури.

Результати дослідження дають змогу окреслити можливі напрями подальшої розробки порушених проблем.

Предметом окремого розгляду може стати вивчення внеску окремих літератур у розвиток детективних жанрових різновидів у світовій літературі, зокрема англійської літературної традиції, починаючи з романів Ч. Діккенса «BleakHouse» («Холодний будинок», 1853), «TheMysteryofEdwinDrood» («Таємниця Едвіна Друда», 1870), У. Коллінза «TheWomaninWhite» («Жінка у білому», 1860), «TheMoonstone» («Місячний камінь», 1868) тощо.

Не менш перспективний і розгляд внеску французької літератури (окремі твори Оноре де Бальзака, Олександра Дюма, Поля ФеваляПонсонадюТеррайля, творчість Еміля Габорію, Моріса Леблана, Гастона Леру та ін.).

Актуальними можуть бути й дослідження взаємозв'язку масової і «високої» літератури у широкому діапазоні розвитку різноманітних модифікацій детективу.

Предметом спеціальних студій може стати також вивчення особливостей еволюції детективу й авангардної, модерністської прози.

Окремого розгляду потребують взаємовпливи та інтерсеміотичні перекодування літературного і кінематографічного детективних текстів.

Основні положення дисертації висвітлені у публікаціях автора:

1. *Передерій С.* Перші романи Семюела Дешилла Геммета: імпліцитний автор як автор детективної гри / Сергій Передерій // Вісник Севастопольського ДТУ. – Вип. 76: Філологія. – Севастополь: Вид-во Севастопольського НТУ, 2006. – С. 106–112.
2. *Передерій С.* Творчість Д. Геммета і Р. Чандлера : феноменологічне наближення / Сергій Передерій // Вісник Севастопольського ДТУ. – Вип. 89 : Філологія. – Севастополь : Вид-во Севастопольського НТУ, 2008. – С. 80–84.

3. *Передерій С.* Біля витоків детективного жанру в українській літературі ХХ століття : В. Винниченко і Ю. Смолич / Сергій Передерій // Наук. записки Тернопільськ. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – Сер. «Літературознавство». – Вип. 28. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – С. 146–154.
4. *Передерій С.* Особливості детективного твору та його рецепції як «явища масової культури» / Сергій Передерій // Вісник Севастопольського НТУ. – Вип. 102 : Філологія. – Севастополь : Вид-во Севастопольського НТУ, 2010. – С. 67–70.
5. *Передерій С.* Американський детективний роман 20–30-х років ХХ століття : традиції і новаторство / Сергій Передерій // Наук. записки Тернопільськ. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – Сер. «Літературознавство». – Вип. 29. – Тернопіль : ТНПУ, 2010. – С. 287–299.
6. *Передерій С.* Роман М. Йогансена «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» : літературні містифікації, жанрові експерименти, модерністський контекст / Сергій Передерій // Новітня філологія. – № 37. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 129–145.

Додаткові публікації

7. *Передерій С.* Детективный жанр как новая мифология без волшебства : сравнительный аспект (на материале американской и украинской литературы 20-30-х годов ХХ века) / Сергей Передерий // Материалы I Международ. науч.-практич. конфер. «Становление современной науки – 2006». – Т. 8. – Филол. науки. – Днепропетровск: Наука и образование, 2006. – С. 10–14.
8. *Передерій С.* Українська повість 20-х років ХХ століття: пошуки нової жанрової форми («На той бік» В. Винниченка та «Лісовий звір» Д. Бузька) / Сергій Передерій // Актуальні проблеми філології : мовознавство, літературознавство, методика викладання філологічних дисциплін : Зб. наук. статей / За заг. ред. д-ра. пед. наук, проф. Соколової І. В. – Т. II : Літературознавство. Методика викладання філологічних дисциплін. – Маріуполь : 2010. – С. 179–184.

АНОТАЦІЯ

Передерій С. М. Детектив 20–30-х років ХХ століття в американській та українській літературах: типологічні подібності, художні особливості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10. 01. 05. – порівняльне літературознавство. –

Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Київ, 2012.

У дисертації вперше досліджено типологічні подібності й художні особливості жанрових різновидів детективу на матеріалі американської та української літератур 20–30-х років ХХ ст. З'ясовано причини та передумови зародження детективу в американській і українській літературах, основні етапи його еволюції, висвітлено способи поєднання реалістичної спрямованості твору з прагматичним аспектом, узагальнено й систематизовано теоретичний матеріал, пов'язаний із розвитком жанрової парадигми.

Романи Д. Геммета, Р. Стаута, Е. Квіна, Д. Кейна, Р. Чандлера та ін. засвідчили: природа, способи мислення головного персонажа-детектива вимагали активного «вторгнення» в життєвий процес, спрямовували його волюві, духовні, інтелектуальні та фізичні зусилля на «виправлення» недосконалого світу. Вони не лише не заперечували, а й утверджували та поширювали окремі принципи американського прагматизму початку ХХ ст.

Аналіз детективних та пригодницьких творів української літератури цього періоду (В. Винниченка, Д. Бузька, М. Йогансена, Ю. Смолича) дає підстави стверджувати, що неповторне жанрове розмаїття української прози обраного періоду з сюжетними елементами детективу стало ще одним джерелом формування майбутніх магістральних напрямів українського літературного процесу, захисного механізму від нівелюючого тотального впливу принципів соцреалізму.

Ключові слова: жанрова парадигма, детектив, типологічні подібності, художні особливості, вплив, запозичення, наслідування, аналогії.

АННОТАЦІЯ

***Передерий С.Н. Детектив 20–30-х годов ХХ века в американской и украинской литературах: типологические сходства, художественные особенности.* – Рукопись.**

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10. 01. 05 – сравнительное литературоведение. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины. – Киев, 2012.

В диссертации впервые исследованы типологические сходства и художественные особенности жанровых разновидностей детектива на материале американской и украинской литератур 20–30-х годов ХХ века. Определены причины и предпосылки возникновения детектива в американской и украинской литературе, основные этапы его эволюции, рассмотрены способы соединения реалистической направленности произведения с прагматическим аспектом, обобщен и систематизирован теоретический материал, связанный с развитием жанра.

Романы Д. Хеммета, Р. Стаута, Э. Квина, Д. Кейна, Р. Чандлера и др. свидетельствуют: природа, способ мышления главного персонажа-детектива, требование активного «вторжения» в жизненный процесс, направляли его волевые, духовные, интеллектуальные и физические усилия на «исправление» несовершенного мира. Они не только не противоречили, но утверждали и способствовали широкому распространению отдельных принципов американского прагматизма начала XX века.

Анализ детективных и приключенческих произведений украинской литературы этого периода (В. Винниченко, Д. Бузько, М. Йогансена, Ю. Смолича) позволяет утверждать, что неповторимое жанровое своеобразие украинской прозы избранного периода с сюжетными элементами детектива стало ещё одним источником формирования будущих магистральных направлений украинского литературного процесса, защитного механизма от тотального воздействия нивелирующих принципов соцреализма.

Ключевые слова: жанровая парадигма, детектив, типологические сходства, художественные особенности, влияние, заимствование, наследование, аналогии.

SUMMARY

Peredery S.M. The detective story of the 1920-30's in the American and Ukrainian Literatures: Typological Similarities, Artistic Peculiarities.— Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10. 01. 05 – Comparative Literature.— Taras Shevchenko Kyiv National University, Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine. – Kyiv, 2012.

The thesis is the first research into the typological similarities and artistic peculiarities of the genre varieties based on the works of American and Ukrainian literatures of the 1920–30`s. There are defined the reasons and pre-requisites of the detective genre`s appearance in American and Ukrainian literatures and the main stages of the genre`s evolution, there are examined the ways of combining the realist trend in a literary work with the pragmatic aspect, there is generalized and systematized the theory connected with the genre`s development.

Novels written by D. Hammett, R. Stout, E. Quinn, D. Cane, R. Chandler and others showed the following: the detective`s (the main character`s) nature and ways of thinking that required active «invasion» into the life process directed his volitional, spiritual, intellectual and physical efforts at the «improvement» of the ever changing, imperfect world. They in no way contradicted certain principles of American pragmatism of the early 20th century; on the contrary, the novels asserted and promoted these principles.

The analysis of the detective and adventure works of the Ukrainian prose of the chosen period (V. Vynnychenko, D. Buz`ko, M. Johansen, Y. Smolych) testifies that the unique genre features of the Ukrainian prose with detective plot elements of the period became one of the sources of forming the future principal trends in the

Ukrainian literary process, the mechanism of defence from the total influence of socialist realism's principles.

The wide intercultural dialogue that promoted the establishment of a special detective metagenre not limited by the influence of mass literature or aesthetic principles of elite, or "high" literature is in the heart of a detective prose in both literatures.

The study helps to identify possible areas for further research into the issues tackled.

According to the author, the subject of a separate research could be the influence of individual literatures on the development of the detective genre in world literature, particularly the English literary tradition, beginning with Charles Dickens' novels «Bleak House» (1853), «The Mystery of Edwin Drood» (1870), William Collins' «The Woman in White» (1860), «The Moonstone» (1868), etc.

Another promising research could be dedicated to the contribution of the French literature (certain works of Honore de Balzac, Alexandre Dumas, Paul Feval, Ponson du Terrail, the works of Emile Gaboriau, Maurice Leblanc, Gaston Leroux).

Studying the relationship between mass and "high" literature in a wide range of different detective varieties could also be relevant.

The analysis of the peculiarities of the detective and avant-garde and modernist prose's evolution could be also the subject of special studies.

The mutual influence and intersemiotic conversion of literary and cinematographic detective texts need a separate consideration.

Key words: *genreparadigm, the detective story, typological similarities, artistic peculiarities, influence, borrowing, imitation, analogy.*

Підп. до друку 24.09.2012. Формат 60x90/16. Папір, офс. Гарнітура "Тайме". Друк. офс.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. 655.

Віддруковано у видавництві "ЛОГОС" з оригіналів автора.
Свідоцтво ДК № 201 від 27.09.2000 р. 01030, Київ-30, вул. Богдана
Хмельницького, 10, тел. 235-6003